

quod dixit: « Gratia autem fatuorum effundetur, » quia scilicet ejus datus, id est datum sive donum, non erit utilis accipienti, sed onerosus, primo, quia oculi ejus « septemplices, » id est, ut Græce, *multiplikes*, sunt, q. d. Multis oculorum jactibus, nictibus aliisque modis ostendet se intentum ad lucrum, ut multo plus recipiat quam dederit: loquitur enim de avaro qui unum dat ut septem, id est plura, recipiat; secundo, quia « multa improperabit, » scilicet se tibi non merenti, vel ingrato, contulisse tot et tanta numera; « et apertio oris illius inflammatio, » id est ardens cholera, « est, » q. d. Aperiendo os dure, aspere, cholericæ et iracunde loquetur, quasi efflans fumos et flammæ cholerae et arrogantia, quibus te uret et cruciabit, ac ad similem cholera iramque accendit. Aliter Jansenius, q. d. Avarus, dum aperit os suum, velut flammam emittit, quia longe lateque spargit et prædicat beneficia a se collata, sicuti se flamma longe lateque spargit et diffundit. Unde Græca habent, *aperit os suum velut præco*. Significat ergo a tali non esse accipiendum beneficium, cum potius sit maleficium. Hunc sensum indicant Græca Complutensia, *donum insipientis non erit utile tibi accipienti; similiter autem et invidi* (id est avari, qui sibi et aliis usum opum invidet) *propter necessitatem ejus datum; nam oculi ejus pro uno ad recipiendum multi sunt. Pauca dabit, et multa exprobrabit, et aperiet tanquam præco os suum; Tigurina, munus insipientis tibi non proderit acceptum, nec item propter ipsius importunitatem, etc.; Syrus, donum stulti non est conforme illi, quia oculi ejus positi sunt ad septuplum retributionis. Parum dat, et multum exprobrat, et aperit os suum, et loquitur quod malum est, blaterat.*

16. HODIE FOENERATUR QUIS, ET CRAS EXPEDIT: ODIBILIS EST HOMO HUIUSMODI. — Quod dixit de dono, nunc dicit de mutuo, q. d. Sicut insipiens avarus est et sordidus in dando, sic et in foenerando, id est mutuando, quia hodie dabit mutuum, et cras, id est illico, illud repetet cum tua ignominia, molestia et damno: avaritia enim non sinit eum diu re sua carere. Quare ut ei dominanti satisfaciat, nec tuam egestatem, nec honestatem, nec amicitiam curabit; sed opportune importune id quod mutuo dedit reposect, ideoque Deo et hominibus erit odibilis. Unde Tigurina, *mutuum dabit hodie quod cras repetat; invisus Deo simul et hominibus talis est; et Syrus, hodie commodat, et cras repetit, et exactio ejus exactio retributionis est; qui tales sunt, Deo et hominibus odibiles sunt.*

Nota: Hebr. נִשָּׂא *nasa* significat mutuare, sive liberaliter, sive cum onere et foenore, puta usura, id est, mutuare simpliciter et foenerari, vel dare ad usuram. Quare foenerari in Scriptura subinde non significat dare ad usuram, sed mutuare simpliciter, ut dixi cap. VIII, 15; Deut. XV, 6, et alibi. Hinc et Græcum ἀποδίδωμι (quo hic utitur Siracides)

ambiguum est; nam significat ex æquo, et qui citra usuram dat mutuo, et qui ad usuram.

Sed avarus dat ad usuram, quia ubique lucrum captat; unde per eam opes pauperum exsugit velut sanguisuga, donec eum exhauriat et fame enecet. Hinc foenus dicitur Latinis quasi foetus pecuniæ ex se sterilis; verius quasi funus et interitus pauperum. Græcis dicitur τόκος, id est partus, quia foenus est quasi pecuniæ partus, sed innaturalis et monstruosus: pecunia enim ex se infrugifera est, nec parere potest fructus, uti parit ager. Hebr. dicitur נֶשֶׁךְ *nesech*, id est morsus, corrosio, quod silenter censum et substantiam hominis mordeat et corrodat; alii per metathesin a נָחַשׁ *nachas*, id est serpens, derivant, quod clanculum viscera hominis penetret, illaque erodat; « usura enim non sentitur, donec ita augetur, ut totam substantiam alicui exhauriat, » ait R. Salomon. Quocirca vere S. Chrysostomus, homil. 5 in Matthæum: « Pecunia usurarii, ait, similis est morsui aspidis; percutus enim ab aspidem, quasi delectatus, vadit in somnum, et per suavitatem soporis moritur, quia tunc venenum per omnia membra latenter decurrit: sic qui pecuniam sub usura accipit, eo tempore quasi beneficium sentit; sed usura per omnes ejus facultates decurrit, et totum convertit in debitum, id est hominem devorat. »

17 et 18. FATUO NON ERIT AMICUS, ET NON ERIT GRATIA IN BONIS ILLIUS. QUI ENIM EDUNT PANEM ILLIUS, FALSE LINGUÆ SUNT. QUOTIES ET QUANTI IRRIDEBUNT EUM? — Dixit de fatuo avaro, nunc loquitur de fatuo prodigo; utriusque enim extremo vitio opponitur media sapientis virtus liberalitatis. *Fatuus* enim hic practice intelligitur, puta vitiosus et sceleratus, qualis in dando tam prodigus est quam avarus, præsertim quia insipientes nunc avari sunt, nunc prodigi, juxta illud: « Dum vitiant stulti vitia, in contraria currunt. » Et sæpe qui in pauperes sunt avari, in suos adultores sunt prodigi. Dicit ergo: Qui fatue sua prodigit per symposia et convivia in gnathones et adultores, huic non erit verus amicus qui ei gratiam referet, quia sua profundit in parasitos, qui non sunt amici, sed adultores. Hi ergo qui « panem illius comedunt, sunt falsæ linguæ, » id est, coram et in facie fide et dolose ei blandiuntur, eumque tanquam liberalem, splendidum, magnificum impense laudant, et ad sidera tollunt; sed post tergum irident eum tanquam fatuum et prodigum. Quare sicut avarus pro gratia odium, sic prodigus pro gratia non gratiam, sed irrisionem reportat; quis enim non rideat ejus fatuitatem et fatuum prodigalitatem?

Græca hæc habent in prima persona; inducunt enim fatuum prodigum loquentem, sed eodem sensu: *Dicit stultus* (id est, ut Tigurina, *merito dicat stultus*): *Amicus mihi nullus est, nec gratiam e bonis meis colligo. Qui vescuntur pane meo, lingua falsa sunt. Quot iridebunt hunc, et quoties! Tan-*

dem enim prodigi sentiunt se a suis convivis et mensæ asseclis irrideri, ac proinde eos non esse amicos, sed gnathones et assentatores, qui pro gratia irrisionem rependant. Sic et Syrus, *stultus dicit. Non habeo amicum, et non est gratia gratiæ meæ; comedentes panem meum, tanquam saxum durissimum sunt; sed sicut ipse, irridebunt eum. Causam subdit:*

Vers. 19. 19. NEQUE ENIM QUOD HABENDUM ERAT, DIRECTO SENSU DISTRIBUIT: SIMILITER ET QUOD NON ERAT HABENDUM, — q. d. Causa profusionis et irrisionis prodigi est, quod non directo sensu, id est, non recta prudentia, judicio et discretione, sed perperam, imprudenter et indiscrete distribuat et profundat in adultores, id quod ei habendum et retinendum erat, ad honestam familiæ sustentationem et ad futuras necessitates; quodque simili modo non recte distribuat id « quod non habendum erat, » quod, scilicet, licite retinere non oterat, quia injuste per usuras, dolos vel contractus illicitos partum, ideoque restitutioni obnoxium: illud enim quod suis dominis restituendum erat, prodigus injuste retinet, et prodige consumit. Similiter superflua quæ danda erant pauperibus, ipse in parasitos effundit. Igitur perperam distribuit tam habenda, quam non habenda.

Græca pleraque hunc versum non habent; Complutenses tamen habent, sed hoc modo, *neque enim ipsum habere in recto sensu accipit, et ipsum non habere similiter indifferens est illi. Quod Jansenius sic explicat: Significatur, inquit, prodigum non recto judicio accipere id quod ipsum habere contingit, et bonorum suorum possessionem, quia non accipit ad eum usum ad quem habet: et proinde non habere est illi idem atque habere, hoc est, indifferens est illi sive habeat, sive non habeat; nec magis prodest illi quod habet, quam quod non habet. Juxta quem sensum quod Noster vertit, non recto sensu distribuit, videtur accipiendum, non de distributione quæ alii fit per bonorum erogationem, sed de ea quæ animo fit, et judicio sensus discernente apud se quomodo habitis sit utendum, ut distribuere positum sit pro discernere et dijudicare. Id enim fit « recto sensu, » aut, ut græce est, ἀποδοῦναι; quæ dictio non prudentiam significat, sed vim illam sentiendi, qua de diversis rebus aliter sentimus, ut visu discernimus colores et distribuimus. Itaque quod habendum erat, non recto sensu distribuit, quia non discernit apud se quomodo et ubi illud sit expendendum, aut quid habendum sit. Et similiter quod non erat habendum, etiam non recto sensu distribuit, quia nec recte iudicat, nec discernit quid non sit habendum, sollicitus frequenter pro his quæ habere non oportet, negligens in his quæ habenda essent. Hæc Jansenius.*

Habere oro dare. Huic sensui favet versio Tigurina, *neque enim quod habet opinione recta complectitur, et perinde refert ac si nihil haberet. Verum noster Interpres*

Græcum ἀποδοῦναι, id est *accepit*, vertit, *distribuit, dedit*: sic enim sæpe Hebræum לָקַח *lacach*, id est *accepit*, per metalepsin significat *dedit*, uti ostendi Ephes. IV, vers. 8; unde vertit, *neque enim quod habendum erat directo sensu distribuit; similiter et quod non erat habendum. Quod idem est cum eo quod habet Græcus, et ipsum non habere similiter indifferens est illi; hæc enim verba significant prodigo esse indifferens habere et non habere, hoc est, perinde illi esse quod habet ac quod non habet, quia utroque abutitur, utrumque temere profundit. Quod Noster significat, dicens prodigum abuti tam eo quod habendum et retinendum erat, quam eo quod non habendum et restituendum erat. Unde ex Græco sic aliqui clare vertunt, *nam quod habet, non recta ratione distribuit. Adde Nostrum in Græco non legisse τὸ ἀποδοῦναι, id est indifferens. Hic sensus plenior est: includit enim priorem Jansenii. Qui enim male, prodige et temere sua distribuit, hic utique prius in mente eadem ita distribuere statuit et decrevit. Sensus ergo plenus est, q. d. Prodigus non recto sensu et discretione, in mente sua secernit quid habendum et retinendum, quidque non habendum, sed erogandum sit: ac sicuti in mente sua sine judicio et temere id secernit, sic et temere idem exterius distribuit et dissipat.**

20. LAPSUS FALSE LINGUÆ, QUASI QUI IN PAVIMENTO CADENS: SIC CASUS MALORUM FESTINANTER VENIET. — Quia vers. 18 meminit falsæ linguæ, hinc obiter ejus pœnam et ruinam hic assignat. Linguam falsam vocat mendacem et fallacem, qualis est calumniatorum et assentatorum, de quibus egit vers. 18. Assentatores enim unius solent esse calumniatores alterius, qui prioris inimicus est vel æmulus. Ut enim adulentur uni, a quo convivia et symposia, aliave luera sperant, detrahunt alteri, quem sciunt ei cui adulantur exosum esse, vel minus gratum. Jam primo, Jansenius hunc dat sensum, q. d. Lapsus, qui provenit ex fallaci lingua, est quasi qui cadit in pavimento aliquo lapidibus strato. Sicut enim in tali pavimento quis præter expectationem cadit, ubi non sunt offendicula ulla; et sicut talis ob duritiam pavimenti graviter se lædit: ita et fallaces homines, dum non putant, graviter cadent, atque lædentur. Unde sequitur: « Sic casus malorum festinanter veniet, » hoc est, sic continget malos subito, et præter eorum expectationem ruere in multa incommoda. Sic et Palacius: Si vides, inquit, hominem in pavimento plano (ubi non erat offendiculum) cadere, an non miraberis? ita mirere, quod minister meus labatur lingua sua, me accusans, cum ego eum bene pascam, et meis bonis afficiam. Dic, serve nequam, quæ te ratio, quod offendiculum in bono invenisti, ejus causa me accusasti? Nonne me vituperans cadis in plano? nam bona, quæ tibi confere, non merentur eam accusationem, sed potius aut admonitionem, aut certe silentium.

Verum, quia lapsus in pavimento, utpote strato et æquali, ita ut nulli lapides exstant, in quos quis impingat et cadat, rarus est, nec graviter hominem labentem lædit: tantum enim hominem stantem ad pavimentum, in quo stat, pronum vel supinum dejicit; hinc secundo et magis genuine sic exponas, *q. d.* Lapsus linguæ falsæ, id est lapsus fallacis adulatoris et calumniatoris, quo scilicet ipse ob linguam fallacem corrui in graves ærumnas et calamitates, similis est lapsui quo quis ex alto in pavimentum præceps ruit: uterque enim est improvisus, subitus, hominemque totum collidit et conquassat irreparabiliter. Unde sicut lapsus ex alto in imum cito subitque fit: sic et «casus malorum,» puta impiorum, adulatorum et calumniatorum, festinanter veniet. Hunc sensum exigunt Græca: ἄλλοθρημα ἀπὸ ἐδάφους; μᾶλλον ἢ ἀπὸ γλάσσης, οὗτος πτώσις κακῶν κατὰ σπουδὴν ἴζει; id est, *lapsus a pavimento potius quam a lingua, sic casus malorum festinanter veniet.* Hoc est, ut nonnulli clare vertunt, *lapsus de tecto tolerabilior est quam lingua, adeo ruina malorum celeriter advenit.* Tecum enim vocat pavimentum, quia in Palæstina teela erant non acuminata (uti apud nos), sed plana, adeoque erant pavimenta, ut in ipsis ambulare, cenare, imo et per ætatem dormire solerent. Sensus ergo est: Sicut qui labitur a pavimento summo tecti in pavimentum imum domus vel areæ, toto corpore colliditur: sic et lapsus linguæ sæpe totum hominem collidit et evertit, *q. d.* Adulator, mendax et calumniator subito et dure direque corruet, cum minime putat.

Paulo aliter Tigurina; vertit enim, *casus e lacu nari dicto* (Hebr. enim מלשון millascon, id est a lingua, idem est quod præ lingua, præ sermone et dicto) *citior est: ita malorum ruina repentina aderit.*

21. HOMO ACHARIS (Eusebius Papa in *epist. superioris* citata, pro *acharis* legit *ingratus*). Hinc utrumque legit Rabanus hoc modo: *Homo ingratus quasi acharis* QUASI FABULA VANA, IN ORE INDISCIPLINATORUM ASSIDUA ERIT; — alii, *assidue erit.* Acharis Græca est vox (unde interpret græcizat, et forte fuit Græcus, uti dixi in præmio), idem significans quod ingratus, sine gratia, injucundus, insuavis, insulsus, molestus. Respicit ad id quod dixit vers. 13: «Sapiens in verbis seipsum amabilem facit, gratiæ autem fatuorum effundentur.» Gratias enim, sive Charites, effundit acharis. In Græco pulchra est paronomasia: ἀνδρῶπιος ἀχαρισ μῦθος ἀχαρισ, quæ latine plene reddi non potest, *q. d.* Homo importunus est fabula importuna; ἀχαρισ enim est ἀχαρισ, hoc est, homo sine gratia est intempestivus et importunus. Sensus est, *q. d.* Homo sine gratia, insipidus et insipientis, est quasi fabula vana, id est, quasi fabulator (abstractum enim potest pro concreto ad emphasin, *q. d.* Homo acharis adeo fabulatione et fabulis pascitur, ut ex eis consutus, adeoque mera fabula esse videatur: sic hominem sceleratum vocamus

scelus) vanus, qui non nisi fabulatur, ac fabulas inanes et futes continuo eruat, quibus auditoribus tedium, indeque sibi odium creat, ut ab omnibus cordatis et prudentibus rejiciatur et explodatur. Fabula enim, sive fabulatio jam dicta, non nisi in ore indisciplinatorum, id est, insipientium et imprudentium, puta nugatorum et fabulorum, grata et jucunda, ideoque assidua et frequens est. Unde Tigurina vertit, *homo illepidus quasi importuna fabula est, cum ore imperito frequentatur; alii, homo insulsus narratis intempestiva, ore indoctorum continuatur.* Hoc enim significat Græcum ἐνδελχισθησαί. Unde ἐνδελχισθῆναι vocatur continuatio, assiduitas, perpetuitas, perennitas, et ἐνδελχισθῆναι vocatur continua mobilitas, qualis in anima cognoscitur; quare animæ quasi genus tribuitur ab Aristotele, lib. I *De Anima*, ubi animam definit esse actum (Græce ἐνδελχισθῆναι) corporis organici.

Aliter Lyranus, *q. d.* Homo acharis et insulsus est quasi fabula, quia in omnium est ore, omnesque de eo quasi insulso fabulantur: insulsi quidem et insipientes insulse eum laudando, sapientes vero sapienter eum velut insulsum ridendo et redarguendo.

Tertio, clare sic veritas et explices: «Homo acharis,» id est hominis acharitis et insulsi, «fabula intempestiva in ore indisciplinatorum assidua erit,» *q. d.* Indisciplinati assidue ad jocum et risum recordabuntur, repetentque fabulam insulsam ab homine insulso prolata, ut sit antipthesis Hebræa. Hebræi enim casum unum pro alio, puta nominativum pro genitivo ponunt, eo quod careant declinatione et casibus: quare idem nomen inflexum et indeclinatum pro quolibet casu usurpant. Sic Apostolus II *Cor.* cap. viii, 23 ait: «Sive pro Tito, etc., sive fratres nostri Apostoli,» pro sive pro fratribus nostris Apostolis. Similia plura sæpius notavi aliis in locis. Verum quia sic perit elegans paronomasia inter ἀχαρισ et ἀχαρισ, quam spectasse videtur Siracides, et quia Noster addit τὸ quasi, et quia omnes Interpretes vertunt in nominativo homo acharis, hinc ille potius quam ejus fabula hic intelligenda videtur. Unde ex Græco Complutensi veritas masculine, homo acharis quasi fabula vana, in ore indisciplinatorum assidua erit. Quare duo priores sensus veriores sunt, eosque sic connectas et in unum redigas, *q. d.* Homo acharis ob sua insipida et insulsa dicta et facta, est quasi fabula vana et insulsa, quæ omnium indoctorum et insulsoꝝ ore assidue teritur. Insulsi enim gaudent insulsis, fabulones fabulis et fabulonibus, utpote sui similibus. Acharis ergo et insulsus est fabula insulsa, tum metonymice, quia fabulas insulsas narrat; tum quia propter eas ipse proprie fit fabula et dieterium hominum, quod ore suo assidue jaclant indocti et insulsi, uti dixit Lyranus. Utrumque significat Græcum μῦθος, id est fabula, apologus. Unde Æsopus aliique fabularum et apologorum scip-

tores vocantur *mythologi*. Sic ergo omnes sensus jam dati eodem redeunt, et in unum conspiciunt.

22. EX ORE FATUI REPROBABITUR PARABOLA: NON ENIM ICHIT ILLAM IN TEMPORE SUO. — *Parabolam* vocat gnomen sive sententiam gravem, seriam, acutam et sapientem. Occurrit objectioni. Dicit enim quis: Aliquando fatuus loquitur sententias admodum graves et prudentes: ergo tunc non erit fabula vana, id est fabulator vanus, sed sapientie antistes, vel oraculum. Respondet, nihilominus eum esse fabulatorem, quia suo tempore illas non profert: unde intempestiva, importuna et ingrata est ejus narratio, esto aureas sententias narret et proferat. Quare perinde est ac si sus ore sordido gestet, vel effundat auream armillam; hanc enim non ornat, sed dedecorat et conspuat: est enim porca, id est spurca. Hinc Tigurina vertit, *promuntiatum ex ore stulti gratiam*

amittit, quia non profertur in tempore; Syrus, in ore stulti impingit verbum, quia non dicit illud in tempore suo. Alludit ad *Proverb. xxvi*, vers. 7: «Quomodo pulchras frustra habet claudus tibias, sic indecens est in ore stultorum parabola,» *q. d.* Sicut claudus pulchræ tibie deformes sunt, quia inæquales eum claudicare faciunt, ideoque eum risui intuentium exponunt: sic pulchra oratio in ore stulti deformis est, quia inæqualis est et claudicat: ipse enim nescit eam aptare et æquare tempori, loco, rebus et personis. Ut vers. 9: «Quomodo si spina nascatur in manu temulenti, sic parabola in ore stultorum,» quia parabola stultorum quasi spina non tantum dedecorat, sed et lædit ac cruentat, tam dicentes quam audientes, dum eos dicteria, scommata et convicia, quæ parabole imprudenter et temere quasi ebrii admiscet, in lites, rixas, pugnas et cædes impellunt.

TERTIA PARS CAPITIS.

DE NOXIA VERECUNDIA, PROBRO MENDACII, SAPIENTE VERACE, QUI PER SUAM SAPIENTIAM SESE EVERHIT, GRATIAMQUE INIT MAGNATUM, IDEOQUE IN JUDICIO A MUNERIBUS ABSTINET.

23. EST QUI VETATUR PECCARE PRÆ INOPIA, ET IN REQUIE SUA STIMULABITUR. — In requie, id est, cessatione a peccato, «stimulabitur,» id est, cruciabitur, eo quod malam suam voluntatem præ inopia exsequi non possit, *q. d.* Inopia adimit homini facultatem peccandi, at non voluntatem, imo eam magis accendit, quia nitimur in vetitum semper, supimusque negata. Talis est qui vellet indulgere gulæ et libidini, sed non habet nummos quibus id procuret. Josephus, lib. XII *Antiq.* cap. xiii, et nonnulli Rabini censuerunt internam voluntatem peccandi, v. g. inebriandi, fornicandi, occidendi, non esse peccatum, nisi in actum externum exeat, ut reipsa homo se inebriet, fornicetur et occidat. Refellit id Siracides, «ac vituperat intentionem voluntatis perversæ,» ait Rabanus, quod scilicet se cruciet in requie et cessatione a peccato. Vide dicta *Roman.* cap. vii, 8, et *Deuter.* cap. v, 21. Unde Tigurina vertit, *est qui peccare impediatur præ inopia, qui seorsim apud se discrucietur.* Hinc vulgare proverbium: «Improbati nihil deest nisi facultas.»

Græca Complutensia et Romana contrarie legunt, ὁ κατανοήσεται, id est, non stimulabitur, nec compungetur, *q. d.* Est qui vellet peccare, sed prohibetur per inopiam; et tamen de hac mala voluntate peccandi non dolet, nec compungitur. Aut potius, *q. d.* Est qui a peccato prohibetur per inopiam, qui proinde non stimulat remorsu conscientie de peccato admissio, *q. d.* Felix est inopia quæ hominem liberat a peccato, et con-

sequenter a remorsu conscientie ob peccatum admissum, quia facit eum impotentem ad peccandum: infelix vero est opulentia, quæ facit hominem potentem ad peccandum, quia dat ei facultatem exsequendi malam voluntatem. Sic Plato asserebat divitem esse infeliciorum paupere, quod pauper solum voluntatem habeat peccandi, dives etiam facultatem. Huic lectioni et sensui favet Syrus; vertit enim, *est qui evadit a peccatis propter egestatem suam; quis est qui fuit justus, et in opibus suis requiescit.* *q. d.* Pauper per pauperiam evadit peccata in qua incurrit dives: difficile est enim esse justum simul et divitem: justus enim in Deo, dives in opibus pes et res suas reponit. Verum tollenda est negatio, et affirmative legendum, *stimulabitur*, compungetur, uti legit Noster, cui consentit Tigurina.

24. EST QUI PERDET ANIMAM SUAM PRÆ CONFUSIONE, ET AB IMPRUDENTI PERSONA PERDET EAM; PERSONÆ AUTEM ACCEPTIONE PERDET SE. — Gnome hæc taxat nimium et noxium pudorem, *q. d.* Est qui peccat, ideoque «perdet animam suam,» propter nimiam alicujus reverentiam et verecundiam, idque «ab imprudenti persona,» id est, ob imprudentem personam: quia scilicet imprudens, imo demens personam, quam ob potentiam vel auctoritatem reveretur, petit ab eo aliquid illicitum, scilicet aliquid turpe, vel injustum: ne ergo eam contemdat peccat, et offendit Deum. Igitur acceptione personæ perdit se, quia scilicet personam potentem accipit, et reveretur magis quam Deum. Tales

sunt qui in iudicio, in persecutione, in lite, etc., non audent confiteri veritatem, aut ferre æquam sententiam, ne divites et principes offendant. De qualibus ait Christus: « Qui erubuerit me et meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum Angelorum, » Luc. ix, 26. Græcus de more hic concisus et bimembris est: *Est qui perdet animam suam, et ab acceptione personæ perdet eam.* Vel, ut Complutensis legit: « Ab imprudenti persona perdet eam. » Quod signum est olim utrumque in Græco fuisse, ideoque nostrum Interpretem ex eo utrumque transulisse. Nec enim inter *ἄφρονος*, id est *imprudenti*, et *ἀφροσύνη*, id est *acceptione*, est litterarum affinitas ulla, ut pro uno irrepsisse alterum dici possit. Accedit quod Latina lectio plenior sit, ideoque verior; plane enim sententiam absolvit et explet. Græcum tamen de more sequitur Syrus, imo eo concisus vertit, *est qui perdet animam suam verecundia sua, et præ erubescencia perditum it.*

25. EST QUI PRÆCONFUSIONE PROMITTIT AMICO, ET LUCRATUS EST EUM INIMICUM GRATIS, — id est temere, q. d. Qui præ pudore (quia scilicet nihil ei negare audeat) promittit aliquid amico, quod re ipsa præstare non potest, vel non vult, hic temerarius et imprudens est, quia ex amico facit inimicum, cum promissa non solvit. Quare nihil lucratur, nisi amici inimicitiam; qui si non promisisset, et rem suam et amici amicitiam retinisset. Tigurina, *est qui causa pudoris promittat amico, et eum ultro sibi inimicum suscipiat*; Syrus, *est qui verecundia sua pollicetur proximo suo, et acquirit sibi inimicum gratis.* Quocirca sapienter Phocion Atheniensis dicere solebat, « non magna quidem hominibus promittenda, sed magna facienda esse. » Verum ejus dictum invertunt hodie, qui aureos montes ac Cræsi opes pollicentur hominibus; cum ne *γερ* quidem præsent. Phocionis dictum exstat apud Scobæum serm. 4 *De Prudent.* Rursum cum Leosthenes civitatem Atheniensium ad bellum perperisset, magnificis spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam, Phocion illius verba dicebat esse eupressis similia, quæ sublimes cum sir. ac pulchræ, fructum non habent. Nihil potuit dici accommodatius in sermone splendide magnificeque pollicentem, sed infrugiferum, quemadmodum eupressus arbor sublimi compositoque in conum vertice, procul egregium quiddam polliceri videtur; at vix ulla est sterilior. Ita Plutarchus in *Græcor. apophthegm.*

Hic est secundus effectus nimie et præposteræ verecundiæ, quod scilicet per eam quis vel rogatus, vel ultro, promittat quid amico quod præstare nequeat, eaque ratione amicum offendat, perdatque ejus amicitiam. Priorem enim assignavit vers. præced., scilicet quod perdat animam per offensam Dei, q. d. Nimia verecundia offendit Deum pariter et homines, perdit gratiam et amicitiam tantum Dei, quam hominum.

26. OPPROBRIUM NEQUAM IN HOMINE MENDACIUM, ET

IN ORE INDISCIPLINATORUM ASSIDUE ERIT. — A violatione promissi ascendit ad mendacium, quasi a specie ad genus. Docet igitur quantum malum et probum, quamque infame sit mendacium. Dicit ergo opprobrium nequam, id est, probum malum, imo pessimum, in homine esse mendacium; et tamen homines indisciplinatos, id est, male institutos, incompositos et dissolutos, illud assidue in ore habere, quia probum hoc vel non considerant, vel non æstimant. Græce, *μῶμος πονηρὸς ἐν ἀνορθοῦ ψεύδος*, id est, *macula (vituperium, probum) pessima est mendacium in homine, ore indoctorum continuatur*; Tigurina, *perquam malo crimini est homini mendacium, at id ore imperito frequentatur*; Syrus, *malum quoddam in homine mendacium, et in ore stulti frequens est.*

Hac de causa Aristoteles in *Ethicis*, mendacium servorum esse vitium dixit, ac proinde homine libero et ingenuo esse indignum. Præclare S. Thomas, opusc. *De Eruditione Principum*, mendacium comparat falsæ monetæ, puta denario adulterino, quem omnes asperrantur. Additque: « Qui loquitur mendacium, diaboli figuram gerit et imaginem: hic enim mendax est ab initio. Aliquando ergo auditurus est princeps mendax, qui denarius falsus est, verba illa: Cujus est imago hæc et superscriptio? et cum responsum fuerit: Diaboli; dicetur statim: Reddite ergo quæ sunt diaboli, diabolo. » Quocirca Basilius Imperator Leonii filio, ita præscribit cap. xvi: « Dicere oportebit ea quæ plane scies, aut quæ temporis ratio postulabit; de cæteris omnibus silere satius erit, quam eloqui: nam principem non nisi vera, et opportuna, et magni momenti verba proloqui decet. » S. Basilius, in *Regul. brevior.* Quæst. LXXVI: « Præcise, inquit, dictum est mendacium ex diabolo esse, neque mendacii ulla omnino distinctio adhibita. » Et *epist.* 75, « mendacium ait, esse diaboli foetum. » Et B. Cæsarius *homil.* 46: « Quod omnis, inquit, mendax sine maligno spiritu esse non possit, Scriptura testis est: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. » Adeo autem Deus mendacium execratus est, ut noluerit imagines fingi pingique, *Exodi* cap. xx, 4. Rationem reddit Philo, lib. *De Gigant.*: « Laudatas, inquit, elegantesque artes, picturam atque statuariam, a sua rep. rejecit Moyses, quod veritatem mendacii vitient, illudentes per oculos animabus facilibus. »

27. POTIOR FUR QUAM ASSIDUITAS VIRI MENDACIS (Tigurina, *quam qui frequentat mendacium*), PERDITIONEM AUTEM AMBO HEREDITABUNT. — Potior, id est melior, non positive, sed comparative et negative, q. d. Minus malus, minus noxius est fur, quam qui assidue mentitur. Unde pœn. tam mendacis quam furis erit perditio, id est, interitus et mors, tam præsens quam æterna: licet enim mendacium otiosum et jocosum non sit peccatum mortale, ac proinde non inducat reatum mortis præsentis et æternæ, tamen ex assiduitate mentiendi otiose et jocosè, facile quis labitur in men-

dacium perniciosum, quo proximo vel famam, vel opes, vel vitam adimit. Quod proinde mortem utramque meretur, juxta illud *Apoc.* xxi, 8: « Idololatriæ et omnibus mendacibus: parsillorum erit in stagno ardenti igne et sulphure, quod est mors secunda. » Hinc pro potior Græce est *αἰσθητότερον*, id est *eligibilius*. Unde Tigurina vertit, *tolerabilior est fur, quam qui frequentat mendacium, cæterum perniciem uterque contrahet; alii, eligibilior est fur, quam qui mendacio assuescit; ambo autem hæredes erunt exitii.* »

Nota: Congruè mendacium comparat furto, tum quia hæc duo jungi solent. Unde illud: « Ostende mihi mendacem, ostendam tibi furem; » tum quia mendacium est quoddam furtum: furatur enim hominibus veritatem, famam, concordiam, imo opes sæpe et vitam; tum quia utrumque ignominiosum est et infame.

Porro mendax pejor est fure: primo, quia fur mendax vero famam, et subinde vitam heripit, fama autem præstat opibus; secundo, fur ex egestate et fame furatur, *Prov.* vi, 30, dæx autem mentitur ex petulantia et protertertio, quia mendacium turbat integras familias, respublikas, ac inter eas rixas, cædes ella internecina et immortalia concitat, quod facit furtum; quarto, quia esto furtum unum pejus mendacio, uno tamen furto pejor est assiduitas mentiendi, et hoc tantum ait Siracides: hæc enim assiduitas multas parit culpas et noxas furto graviores; quinto, furto sæpe additur mendacium, ut furtum tueatur; hoc ergo, upote duplex peccatum, solo furto est gravius. Unde Syrus vertit, *desiderat (stultus) furari et mentiri, et utraque illa via ejus ignominiam comparant; sexto, furi præter opes cætera fidere potes, mendaci nihil.* Sicut enim a verace omnia sunt tata, ita a mendace nihil, non opes, non honor, non amicitia, non aliud quippiam. Equidem ego facilius feram famulum qui semel furatur, quam qui semper mentitur, ait Palacius.

28. MORES HOMINUM MENDACIUM SINE HONORE, ET CONFUSIO ILLORUM CUM IPSIS SINE INTERMISSIONE, — q. d. Mos mentiendi facit ut omnes mores et actus mendacis sint sine honore, viles et contemptibiles.

Pro mores Græce in singulari est *ἄδεια*, id est mos, vultus, indoles, natura. « *ἄδεια*, ait Quintilianus, lib. VI, uno verbo latine dici non potest: hoc enim omnes mentis habitus continentur. »

Pro sine honore Græce est *ἀτιμία*, id est, inhonoratio, infamia, ignominia. Unde Complutenses vertunt, *mos hominis mendacis ignominia, et confusio ejus cum eo sine intermissione.* Quid enim probrosius quam mendacem haberi?

Rursum *ἄδεια* Aristoteles, initio lib. II *Ethic.*, deducit ab *ἔδος*, ac significat id quod homini familiare, proprium, consuetum est; item domicilium, locum consuetum, natale solum, sedem. Unde Tigurina vertit, *familiaris homini mendaci*

est ignominia, suumque dedecus comitatur eum assidue; alii, proprium hominis mendacis est infamem esse, et pudor ejus illi adest assidue; alii, sedes et natale solum mendacis est infamia; Syrus, suis hominis mendacis maledictio, et ignominia cum ipso peribit.

Porro mendaces semel cogniti, inter alias ignominias hanc maxime sibi congruam, meritam et debitam sustinent, ut semper audientibus suspecti sint, et, etiamsi vere dicant, eis tamen fides non habeatur, quia mentiendo sibi fidem abrogarunt. Rursum mendacibus evenit, quod mendacium omnes eorum mores (ut vertit Noster) decoloret, deonestet et infamet. Sensus enim ejus est, q. d. Sæpe fit ut quis mores habeat honestos, dignosque honore, et laudabiles, ac laudetur quod sit justus, prudens, temperans, liberalis, etc.; attamen hi mores et virtutes insignes penitus jacent, et debito honore carent, si, qui illis præditus est, mendax jure appellari possit: mendaces enim mentiendo offuscant omnes bonos mores et virtutes. Quocirca Indi, ei qui ter mentitus esset, perpetuum indicebant silentium, uti refert Diodorus, lib. III *Biblioth.* cap. x, et Arrianus, lib. III *De Gestis Alexandri.* Addit Philostratus, lib. II *De Vita Apollonii*, tales magistratu exclusos in perpetuum. Eadem fere de Persis memorat Xenophon in *Cyro* lib. III, et Herodotus, lib. I. Plura de turpitudine et probro mendacii vide apud S. Augustinum, lib. *Contra Mendacium*, Climachum *grad.* 12, Dorotheum *doctr.* 9, S. Bernardum, *serm.* 31.

29. SAPIENS IN VERBIS PRODUCET SEIPSUM, ET HOMO PRUDENS PLACEBIT MAGNATIS. — Huic versui Græci præmittunt hunc titulum: *Verba parabolæ.* Imitatur enim Siracides Salomonem, qui cap. x, 7, et alibi, eundem titulum suis parabolis sive proverbiiis præfigit. Opponit stulto mendaci sapientem veracem, qui suo sermone vero et prudenti seipsum promovet, ut placeat magnatibus, ab eisque ad honores et regimen exaltet, uti contigit Josepho, Danieli, Mardocheo, Esdræ, Nehemiæ et aliis. *Producat*, id est, porro ducet, puta ulterius ad majores honores et dignitates; Græce enim est *προβήξει*, id est, promovebit, provehet. Unde Tigurina vertit, *sapiens seipsum dictis provehet, et vir prudens placebit proceribus.*

Modum et causam promovendi se subjungit dicens: « Et, » id est quia, « homo prudens placebit magnatis, » qui utique agnita ejus sapientia eum promovebunt, ac præficient gubernaculis reipubl. Paulo aliter Syrus, *plenus proverbii sapientiæ, inquit, tanquam parvum monstrat seipsum* (qui enim vere sapiens est, idem in oculis suis parvus est et humilis, ac apud alios parvum et humilem se ostendit), *et servus sapiens dominabitur magnatibus.*

30. QUI OPERATUR TERRAM SUAM, INALTABIT (altum faciet) ACERVUM FRUGUM, ET QUI OPERATUR JUSTITIAM, IPSE EXALTABITUR; QUI VERO PLACET MAGNATIS, EFFU-

Mendax
similis
diabolo.

Mendax
infamis.

Vers. 29

Vers. 27

Vers. 30